

Бібліографічний калейдоскоп

Тодось Осьмачка: боровся за Україну словом

16 травня 1895 року на Черкащині народився поет, прозаїк і перекладач Тодось Осьмачка (Осьмачка Теодосій Степанович).

Талант до письма проявився ще у школі, де він пробував писати свої дитячі поеми. Після закінчення середньої школи готувався до екзаменів на звання сільського вчителя. Але з початком Першої світової війни був мобілізований. До цього ж часу, 1916-го року, належить його лірична поема «Дума про солдата». У цьому поетичному творі поет показує безглуздість військової операції:

*Стоять у колонах юнацтво, діди –
Безгласнії віці держави,
Стоять і чекають, коли їм іти
В рови на бенкети криваві...*

По поверненню з війська Тодось розпочав навчання у Київському інституті народної освіти. Від 1923 року вчителює у київській третій залізничній школі, є членом Асоціації Письменників (АСПИС), згодом увійде до літературного угруповання «Ланка», яке згодом переформовується в організацію МАРС. Осьмачка дуже скоро виходить з її лав, незгодний з тим, що члени організації начебто виявляють лояльність до ідей більшовиків і авторів, які їх пропагують.

Перша збірка поезій під назвою “Круча” вийшла у 1922 році, а ще через три роки були опубліковані “Скитські вогні”, які стануть справжнім гімном українському степові:

*Гей, степе мій, підпер ти ріками моря,
щоб не схитнулися вони на ниви хлібороба...*

*Ти запалив дзвінкі вогні великих сизих рос,
що з ранків падають на обрій – на вічний твій покос...*

Третьою останньою в радянській Україні була збірка «Клекіт», де в кожному рядку самотність і розпач. «Клекіт» побачила світ в часи підготовки карального процесу над Спілкою Визволення України.

У 1931 році, покинувши вчителювати, Осьмачка їде до Москви з метою потрапити на прийом до вищих союзних урядовців, щоб пояснити, що установка партії більшовиків про розвиток української культури «національною за формою і соціалістичною за змістом» є хибною. На його думку, культура повинна бути національною за змістом і незалежною від центральної культури. Звісно ж, ніхто його не прийняв. У цей час він багато перекладає Шекспіра, Оссіяна, Байрона, вчителює, веде особисту боротьбу з мовним питанням у народних школах, бо на його думку, саме українська повинна займати у викладанні перше місце.

У 30-х над письменником загуркотіла безжальна машина сталінських репресій. Одного разу в його тимчасовій квартирі проводиться обшук: мета – виявлення прихованої зброї. «Зброю» знайдено: два загальних зошити з власними творами, два маленьких блокнотика, дві записні книжки з віршами, чотири фотокартки для документів на виїзд для закордонного паспорта. Після цього намагався перейти західний кордон, але був спійманий, відсидів у Бутирці, Лук'янівській в'язниці, проходив курс примусового лікування в Кирилівській психіатричній лікарні, звідки втік і переховувався в рідному селі.

Осьмачка лише у 1942 році вернувся до Львова. Улітку 1942 року львів'яни прочитали в журналі «Наші дні» пристрасну сповідь про все, що випало на долю Тодося Осьмачки. Він брав участь у багатьох літературних зустрічах, продовжував перекладацьку діяльність. У 1943 році з'явилася друком збірка «Сучасникам», до якої увійшли вірші, написані після появи останньої книжки «Клекіт». Ця книга ознаменувала новий етап творчості поета – йому присудили премію.

Уже через рік Тодось разом зі своїми товаришами по цеху змушений був емігрувати перед наступом радянських військ. Спершу була Німеччина, там разом із Уласом Самчуком розбудовував літературну організацію МУР (Мистецький український рух), там же була закінчена і видана книга «Поет». Саме в еміграції по-новому розкрився і засяяв талант письменника. З-під його пера вийшли твори у прозі «Старший боярин», «План до двору», «Ротонда душогубців». У 1954 році вийшла книга-підсумок поетичних праць Осьмачки «Із-під світу».

Письменник і далі займається перекладацькою діяльністю і мандрує світом. Але гнаний постійними страхами і страждаючи від манії переслідувань, Тодось переїжджає то з одного місця, то з другого. Канада, Франція, Югославія... Відчай, депресії ще більше ламали дух письменника. Тому він втікав не тільки від удаваних ворогів, а ще й передусім від самого себе.

6 липня 1961 року на одній із вулиць Мюнхена він упав під ударом нервового паралічу. Стараннями друзів його літаком перевезли до США на лікування в психіатричну лікарню “Пілгрім Стейт Госпітал” поблизу Нью-Йорка.

7 вересня 1962 року на 67-му році Тодось Осьмачка помер від запалення легень. Похований на українському православному цвинтарі святого Андрія у Саут-Бавнд-Бруку, штат Нью-Джерсі.

У некролозі український письменник Павло Маляр зазначав: «Хоч більшість років свого творчого життя Осьмачка перебував емігрантом, однак він лишився назавжди тісно пов’язаним зі своїм народом і належить як письменник українському народові, українській літературі в найліпших її зразках».

Джерело: <https://uain.press/blogs/todos-osmachka-poet-yakij-pereliv-ukrayinu-v-slovo-1034804>
<https://www.lib.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=35&idg=519>

12.05.2025 р.

Укладачі: Ганна ПРОКОПЧУК, завідувачка бібліотеки
Інна ГОРОХОВСЬКА, бібліотекар.